

De Karaieten

C.J. van den Boogert

Sola Scriptura – Alleen de Schrift

Het *Sola Scriptura* vormt een van de pijlers van de reformatie van de kerk zoals deze met Luther is begonnen. De geschreven, door God gegeven openbaring is sinds die tijd voor protestanten de enige bron voor geloof en leven.

Men verwierp daarmee het uitgangspunt van de Rooms Katholieke kerk dat de kerkelijke traditie de enige ware uitlegster van de Schrift zou zijn. De traditie kreeg daardoor hoger gezag dan de Bijbel. De kerk van de Reformatie beoogde niet de traditie terzijde te stellen, maar wilde haar de plek toekennen die haar toekomt, n.l. onder de Schrift.

Toen Luther zich tegenover de kerk moest verantwoorden voor de plek die hij aan de Schrift toekende, sprak hij de gevleugelde woorden: “ik kan niet anders”. Daarmee beriep hij zich op zijn *geweten*. Dit beroep op de Schrift vanuit het persoonlijk *geweten* tegenover de traditie had echter in de vroege Middeleeuwen al eerder geklonken. Het werd de kerk als het ware aangereikt door een joodse stroming: de Karaieten.

De schriftelijke tegenover de mondelijke overlevering

We schrijven de achtste eeuw van onze jaartelling. In Babylonië, het toenmalige centrum van het Jodendom in de verstrooiing, is de mondelijke overlevering sterk tot ontwikkeling gekomen. Deze is inmiddels op schrift gesteld: de tal-

moed. De mondelijke overlevering staat naast de schriftelijke overlevering, de *tora*, de eerste vijf boeken van wat in de kerk het Oude Testament heet. Sinds de zevende eeuw oefent de *talmoed* als geschrift een enorme invloed uit op de joodse gemeenten in de verstrooiing. Het is deze rabbijnse traditie die, sinds de val van Jeruzalem in het jaar 70, aan de mondelijke overlevering op steeds sterkere wijze beslissend gezag heeft toegekend. Is de *talmoed* – het geheel van gezaghebbende interpretaties van de schriftelijke *tora* – daardoor wellicht gaan heersen over de Schrift? Heerst de *rabbijnse traditie* over Gods Woord? De *talmoed* geleerden vinden van niet. Naar hun opvatting gaat ook de mondelijke traditie terug op openbaring die Mozes bij de Sinaï ontvangen heeft.

Een zekere Anan ben David denkt daar echter anders over, omstreeks het jaar 760. Hij loochent de geldigheid van de mondelijke traditie en baseert zich uitsluitend op de letterlijke bijbeltekst. Het *Sola Scriptura* duikt op. De traditie wordt, zo niet geheel verworpen, dan toch tenminste ondergeschikt gemaakt aan de Schrift.

Zijn tegenstanders, die hij *Rabbanieten* noemt, beweren dat hij uit rancune de mondelijke traditie heeft verworpen. Hij zou gepasseerd zijn bij een benoeming tot de hoge functie van *exilarch*, rector van een *talmoedschool* in Babylonië. Anan zelf weerspreekt hen en zegt dat het om een principiële kwestie gaat. De stichter van de stroming

De Karaieten
willen van een
“mondelijke *tora*”
niet weten

der Karaïeten grijpt voor zijn overtuiging terug op het geloofsprincipe van een van de joodse groeperingen uit de tijd van Jezus, de Sadduceëen. Ook zij hielden vast aan de schriftelijke overlevering van de tóra. Dat alleen zou het woord van God zijn, de mondelinge traditie slechts het woord van mensen. Als Anan zijn opvattingen voor zijn tegenstanders verantwoordt, beroept hij zich op zijn *geweten*. Hij is van mening dat elke gelovige er toe geroepen is de wet te interpreteren overeenkomstig zijn eigen *geweten*. Zijn devies aan iedere gelovige is: 'lees goed in de bijbel'. Aan dit principe is tevens de naam voor de beweging, *Karaïsme*, ontleend. De naam is afgeleid van de Hebreeuwse stam *kra*, die 'lezen' betekent.

Kracht die tegelijk zwakheid is

Het uitgangspunt van de Karaïeten komt bij ons protestanten wellicht zeer sympathiek over. We vinden het een krachtig principe. Voor de kracht van dit uitgangspunt valt op tenminste twee dingen te wijzen. In de eerste plaats wordt zowel de geloofsgemeenschap als de individuele gelovige er toe gedwongen zich op de bron van openbaring te blijven oriënteren. Deze bron stelt elke uitlegtraditie, hoe goed ook, onder kritiek. Traditie blijft zo op de tweede plaats komen. Vervolgens bewaart het beroep op het *geweten* ons er voor dat we zonder nadenken de uitleg van de gemeenschap klakkeloos overnemen. Elke gelovige behoort persoonlijk voor God in zijn *geweten* ten volle overtuigd te zijn.

Toch vormen deze sterke punten

tevens de zwakke plekken van het karaïsme.

Doordat een ieder zich op zijn *geweten* kon beroepen heeft het karaïsme met name in de eerste eeuwen van zijn bestaan tal van scheuringen meegemaakt. In dat opzicht is er eveneens een parallel te trekken met het protestantisme. Daarnaast riep de beweging van de Karaïeten om wat wij protestanten in Nederland 'formulieren van eenheid' zijn gaan noemen, dus om een geloofstraditie.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat in later eeuwen traditievorming binnen het karaïsme een grotere eenheid heeft aangebracht. Blijkbaar kan een geloofsgemeenschap zich zonder de bedding van een levende traditie niet handhaven.

Niet onvermeld mag blijven de blijvende kracht van het karaïsme. Die is gelegen in de eenzijdige concentratie op de tekst van de bijbel. Op het hoogtepunt van de beweging, tussen de negende en elfde eeuw, hebben karaïtische geleerden een grote rol gespeeld bij het onderzoek naar de tekst van de bijbel, naar de wijze waarop tekst moest worden uitgesproken, naar de studie van het Hebreeuws en naar de uitleg van de bijbel. Ook hier valt de opmerkelijke overeenkomst op met de beginjaren van het protestantisme. Daar zien we eveneens een concentratie op het onderzoek van de tekst van de bijbel, en de uitgave van talloze schriftverklaringen.

Ware orthodoxie, beter: orthopraxie?!

Een uitermate boeiende vraag is of de concentratie op de Schrift alleen als bron van openbaring een

de Karaïeten
kwamen al in
de vroege
Middeleeuwen
met het principe
sola scriptura!

geloofsgemeenschap meer orthodox maakt. Voor het Jodendom is het overigens beter om te spreken over zuiverheid in het handelen, want in die kring staat de orthopraxie centraal.

We willen die vraag bezien aan de hand van een paar voorbeeldjes.

- We kennen de regel “oog voor oog, tand voor tand” (Ex. 21:24). Deze door God in de schriftelijke tora gegeven regel gaat er van uit dat aangebracht letsel in gelijke mate vergolden behoort te worden. De Karaieten huldigen die regel door zich aan de letterlijke tekst te houden.

In de *talmoed*, de mondelinge traditie, heeft men de regel echter wat humaner gemaakt, door voor aangebracht letsel een geldboete te laten betalen. Is de traditie daardoor minder zuiver geworden, misschien wel ongehoorzaam aan God?

Als dat laatste het geval zou zijn, dan wijkt Jezus eveneens af van het gebod van God. In de Bergrede geeft Jezus, verwijzend naar dit gebod, het advies om, als iemand u een slag op de rechterwang geeft, hem de andere wang toe te keren (Matth. 5:38,39). Als we Jezus in zijn tijd plaatsen doet Hij dus met de groepering der Farizeeën mee aan het ontwikkelen van mondelinge overlevering.

- Dat Jezus zich gemengd heeft in de discussie rond de mondelinge overlevering, blijkt uit een strijdgesprek dat Hij heeft gevoerd met de Farizeeën. Hij geeft namelijk aan ‘de overlevering der ouden’ over

Een ‘gedenkkwast’ vande Karaieten, met een blauwe draad - zoals bevolen in Numeri 15:38v. In het rabbijnse jodendom is de hele kwast wit, omdat h.i. de geboden ‘blauwpurperen’ kleur niet meer goed te maken zou zijn.

het voorschrift voor het wassen der handen een afwijkende invulling (Matth. 15:1-9). Of Hij het handenvassen afwees als in strijd met Gods gebod is zeer de vraag. Wel geeft Hij in de vraag naar het gezag van de mondelinge traditie de fundamentele aanwijzing dat Gods woord niet van kracht beroofd mag worden ter wille van de overlevering.

Houdt Jezus zich dan toch uitsluitend aan de letterlijke tekst van de tora? Anders gezegd, is Hij meer ‘Karaïet’ dan ‘Rabbaniet’? Neen, want als Jezus later in discussie is met de voorlopers van de Karaïeten, de Sadduceeën, over de vraag naar de opstanding, waarin deze groepering met een beroep op de schriftelijke overlevering niet gelooft, wijst Hij hun standpunt af (Matth. 22:23-33). Daarbij kan de vraag gesteld worden uit welke overlevering Jezus geput heeft als Hij zegt dat we als de engelen in de hemel zullen zijn (vs. 30).

- Een laatste voorbeeld is ontleend aan de sabbatspraktijk. Het sabbatsgebod wordt door de Karaïeten veel strikter opgevat dan door de Rabbanieten. Men mag slecht handelingen verrichten die in het dagelijks leven strikt noodzakelijk zijn. Met een beroep op Ex. 35:3, “gij zult op de sabbat geen vuur ontsteken in uw woningen”, verbieden de Karaïeten elk gebruik van vuur op sabbat. Elk vuur wordt voor het begin van de sabbat gedoofd. Op vrijdagavond zit men in het donker en ’s winters de hele sabbatdag in de kou.

De discussie of de sabbat er is voor de mens of de mens voor de sabbat, zoals Jezus met de aanhangers van de mondelinge traditie aangaat, is met hen nauwelijks mogelijk.

Als we het geheel overzien kunnen we zeggen dat met het zich stipt willen houden aan de schriftelijke tora als enige bron van openbaring de vraag naar zuiver handelen overeenkomstig Gods wil niet

zomaar afdoende te beantwoorden is. Anders gezegd: het fundamentalisme van de Karaïeten, hoe sympathiek ook, lost de vraag naar de ware orthopraxie niet op, maar stelt voor nieuwe problemen.

Tenslotte

De Karaïeten bestaan nog steeds. Aanvankelijk groeiden ze snel, al vormden ze vanwege hun beroep op het geweten geen eenheid. Pas na het hoogtepunt van de beweging, in de 9de tot de 11de eeuw, kwam het in de 12de eeuw tot meer eenheid, maar dan wel door de ontwikkeling van een eigen traditie met gezag. Als het centrum van het Jodendom zich vanuit het Midden Oosten richting Europa gaat verplaatsen, duiken ze vanaf de 13de eeuw op in de Krim. Nog weer later hebben er grote gemeenschappen bestaan in Litouwen en Galicië. In de 19de en 20ste eeuw zijn ze sterk geassimileerd en distantieerden ze zich hoe langer hoe meer van het joodse volk. Ze ontvingen in 1836 van de Russische Tsaar volledige burgerrechten. Aan de Holocaust zijn de meesten ontsnapt, omdat ze om nog onduidelijke redenen door nazi Duitsland niet als Joden werden beschouwd.

Momenteel is het grootste deel van de Karaïeten woonachtig in Israël. Het gaat om een gemeenschap van ongeveer 20.000 mensen met een eigen opperrabbijn.

De spannende vraag is hoe ze zich in het door het talmoedische Jodendom beheerste Israël in de toekomst zullen kunnen handhaven en ontwikkelen.

het
fundamentalisme
van de
Karaïeten stelt
voor nieuwe
problemen